

כל דדמו ליה – הלכך סלעס אחי מארצה ומרגול כדאמרן, ואייתרא ליה לראשו ארוך. תנא דבי רבי ישמעאל כי האי גוונא דאין – ומאכא שמעינן ליה, דהא קמוינן דדריש להו. ארבה וחרגול כתיב – וכעין הפרט צעינן. כל דהו – ואפילו לא דמו ליה אלא צמד סימן, דהא שמעינן סלעס דלא צעינן דמי לפרט בכל לדין, מדאייתרבי ראשו ארוך. ומר כי אתריה – רשון דתנא דבי רב הוא ניפול דתנא דבי רבי ישמעאל, ורשון דתנא דבי רבי ישמעאל הוא ניפול דתנא דבי רב. וצין למר וצין למר סלעס אין לו זנב ומרגול יש לו זנב. ומגזים הללו אין טעוין שמיטה, שהרי אחר דגים הזכירן הכמוצ. "זאת תורת הצהמה" – כמשמעו, "והעוף" – כמשמעו, עוף ולא שרץ העוף, דהיינו מיני קטנים. "וכל נפש החיה הרומשת צמיס" – אלו דגים, "וכל נפש השורצת על הארץ" – אלו חגבים. בהלכות גדולות. הפורח בהן – שט צהן על פני המים. הקבועין בו – יותר מן הסנפירין, שאין זוין מאלהן אלא צידים, אבל כל הסנפירין הוא יכול לכששן. הסולתנית – מין דגים קטנים, צלעו *טוני"א.

תוספות

חגב שיהא בו חמשה סימנים שלא יהא ממין אותם הכתובים במתניתין. אי נמי רבותא נקט, דאפילו בראשו ארוך שרי תנא דבי רבי ישמעאל. בסוף שמעתא פירש בקונטרס דחגבים הללו אין טעוין שמיטה, שהרי אחר דגים הזכירן הכתוב: "וזאת תורת הבהמה" – כמשמעו. "והעוף" – כמשמעו, ולא שרץ העוף דהיינו מיני קטנים. "וכל נפש החיה הרומשת במים" – אלו דגים. "וכל נפש השורצת על הארץ" – אלו חגבים. בהלכות גדולות. כך פירש בקונטרס. ולא הוצרך להביא בקונטרס מהלכות גדולות, אלא משום דדריש ליה מקרא, דבכמה מקומות בתלמוד מוכח דשרי בלא שמיטה, בסוף פרק "רבי עקיבא" (שבת ז, ב), חגב טמא אין מצניעין לקטן, דלמא מיית ואכיל ליה, אבל חגב טהור אין לחוש. ובריש פרק "דם שחיטה" (כריתות כא, א) קאמר: אוציא דם דגים וחגבים שכולם היתר, ומפרש דאין טעוין שמיטה. ובפרק "אין מעמידין" (עבודה זרה לח, א) דאמר רב: גוים שהציתו את האור באגם – כל החגבים אסורים. ומפרש טעמא: דלא ידעו הי טמא והי טהור, אבל לשחיטה לא חיישינן. ועוד התם בסוף פירקא [עבודה זרה לט, ב]: חגבים הבאים מן ההפתק ומן האוצר – מותרים ליקח מן הגוי, וכן הבאין מן הסלולה, ולפני חנוני אסורין מפני שמולף עליהם יין. ולעיל [סד, ב] ד"ה גיעולי ביצים] הבאתי ברייתא דתוספתא [תרומות פ"ט ה], דקתני: אוכל אדם דגים וחגבים בגין חיים ובגין מתים ואינו חושש. ואף על גב דאוכל לאו דוקא, דבחיים איכא משום "בל תשקצו" כדמוכח בפרק "רבי עקיבא" בשבת (ז, ב), מכל מקום נקט אוכל למימר דליכא איסור אבר מן החי, דלא בעי שחיטה.

ואילו תנא דבי [התנא מבית מדרשו] של ר' ישמעאל סבר [סבור] שכך יש לדרוש את הכתוב: "אשר לו כרעים" – הרי זה כלל, "ארבה" – "סלעס" "חרגול" "חגב" – פרט, "למינהו" האמור בכל אחד מהם – חזר וכלל, ואם כן יש לנו כלל ופרט וכלל, ולפי כללי מדרש ההלכה – אי (אין) אתה דן אלא כעין הפרט, ומרבי כל דדמי ליה בחד צד [ומרבה כל שדומה לו, לפרט, אפילו בצד אחר], כלומר, שיש לו ארבעה סימנים, שהוא הצד המשותף לכל החגבים שהזכיר הכתוב במפורש, למרות שראשו ארוך. ותוהים: לדעת תנא דבי ר' ישמעאל, כיצד ניתן לדרוש כאן במידת כלל ופרט וכלל? והא לא דמי כללא קמא לכללא בתרא [והרי אינו דומה הכלל הראשון לכלל האחרון]! שכן כללא קמא [הכלל הראשון] – "אשר לו כרעים ממעל לרגליו" אמר רחמנא [אמרה התורה], דאית ליה אכול דלית ליה לא תיכול [כל שיש לו כרעים אכול, שאין לו כרעים אל תאכל], ומשמע שאין צורך בסימנים נוספים, ואילו כללא בתרא [הכלל האחרון], "למינהו", מלמד שאינם כשרים עד דשוו [שהיו שווים] בארבעה סימנים, כפי שלמדנו מן הצד השווה שבכולם! ומשיבים: תנא דבי [התנא מבית מדרשו] של ר' ישמעאל בכללי ופרטי כי האי גוונא דאין [בכללים ופרטים כגון זה הוא א], שלמרות שהכללים אינם שווים הוא דן במידת כלל ופרט וכלל. ומעירים: ודאמרין נמי בעלמא דדאין תנא דבי [ומה שאנו אומרים בכלל, בכמה מקומות בתלמוד, שדן התנא מבית מדרשו] של ר' ישמעאל בכללי ופרטי כי האי גוונא [בכללים ופרטים כגון זה], דבר זה נלמד מהכא [מכאן]. ודנים כמה שאמר מר [החכם], התנא דבי ר' ישמעאל בסוף הברייתא: מ"חגב" שזוכר בפסוק זה למדנו שאינו כשר עד שיהא שמו חגב. ויש לשאול: אי

גם כשר (אם) שמו חגב יכול יהא כשר גם המשותפים למינים המפורשים בפסוק – ארבעה רגלים וארבע כנפיים, וקוצוליים, וכנפיו חופים את רובו? תלמוד לומר "למינהו" – עד שיהו בו כל הסימנים הללו. ושואלים: ואם אין בו כל הסימנים הללו מהיכא תיתי [מהיכן תבוא, תלמד] שיהיה מותר? הלא ארבה וחרגול כתיב [נאמר תחילה], ויש בהם כל אותם סימנים! ומשיבים: אי לא כתיב [אם לא היה כתוב] סלעס – הייתי מפרש כדקאמרת [כמו שאתה אומר]. השתא דכתיב [עכשיו שנאמר] סלעס, ממנו למדנו לרבויה [לרבות] זה שראשו ארוך, ואינו דומה לכל הפרטים המנויים בפסוק זה, אם כן אימא לירבי נמי כל דהו [אמור שרובה גם כן כל שהוא]. גם זה שאין בו סימנים אלה, אם שמו חגב – על כן קא משמע לן [משמיע לנן] שלא. ושואלים על סתירה שיש לכאורה בין הברייתות: מאי שנא התם דאמרת [במה שונה שם בברייתא של תנא דבי רב שאתה אומר]: סלעס – זה רשון, רשון? ומשיבים: מר כי אתריה ומר כי אתריה [חכם זה כלשון מקומו וחכם זה כמקומו].

א שנינו במשנה: וברגים כל שיש לו סנפיר וקשקשת. תנו רבנן [שנו חכמים]: אין לו עכשיו וקשקשת ועתידי לגדל לאחר זמן, כגון הסולתנית והעפיאן, שאין להם קשקשים בצעירותם – הרי זה מותר. וכן אם יש לו קשקשים עכשיו ועתידי להשירן בשעה שהוא עולה מן המים, כגון

ועוד). כלומר, ברר אם בזמן אחר היו או יהיו לו קשקשים, ואם כן – הרי זה מותר.

אורה ההלכה

אין לו עכשיו סימני דגים מפורשים בתורה, שכל שיש לו סנפיר וקשקשת – טהור. וסנפיר הוא זה ששט על ידו, וקשקשת הן הקליפות הקבועות בו. ואפילו אין לו אלא סנפיר אחד וקשקשת אחת – מותר. ואפילו אין לו עתה, ועתידי לגדלם לאחר זמן, או שהיו לו בעודו במים והשירים מיד בעלותו ליבשה – מותר. כמשנה וכברייתא. (רמב"ם ספר קדושה הלכות מאכלות אסורות פ"א הכ"ד. שו"ע יו"ד פג, א).

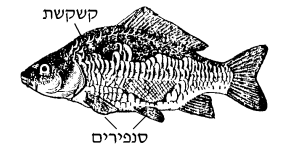
מסורת הש"ס
 ג. (הכלל עירובין כז, ב). סוכה ג, ב. נזיר לה, א-ב. סוטה טז, א. קדושין כא, ב. כד, ב. ב"ק נד, א-ב. סב, ב. סג, א. קי, ב. בי"מ נז, ב. שבתות ד, ב. כז, א. לו, ב. מב, ב. מג, א. זבחים ד, ב. ח, ב. מנחות כ, א. כח, ב. צא, א. חולין טז, א. בכורות לו, א. נא, א. כריתות ו, ב. כא, א. ירושלמי מע"ש פ"א ח"ג. שם שבתות פ"ג ח"ה. תוספתא שם שבתות פ"א ז. מכלילתא שמות יג יג. שם כ, יג. שם כא, כד. שם כב, ח. ברייתא דרבי ישמעאל פ"א. מדרש תנאים דברים יד, כו. שמו"ר פ"ט יא. תנחומא בא יב.
 ג. (שאלה זו) זבחים ד, ב. ח, ב. כריתות כא, א.
 ד. זבחים ד, ב. ח, ב. כריתות כא, א. ה. (הסבר זה) שבת קנ"ג. פסחים ג, א. יומא נה, א. ביצה טו, א. נדרים מט, א. נב, ב. בי"מ מ"א. קי"ז, א. מנחות קז, ב. בכורות לב, א. מסכת שמחות ברייתות מאבל רבתי פ"ג ג.
 ו. (בשניונים) ע"ז לט, א. תוספתא חולין פ"ג כז. ילק"ש תורה תקלז. וראה תו"כ ויקרא יא, י.

גרסות

ומרבי כל דדמי ליה בחד צד בכתי"מ ועוד: ומרבי כל דדמי ליה בארבע סימנין ואיתרבי ליה ראשו ארוך ויש בכתי"מ: מה הפרט מפורש דבר שיש לו ארבע רגלים וכי' ואתי כל דדמי ליה מצד אחד דאיתרביה ליה ראשו ארוך. והא לא דמי כללא קמא לכללא בתרא בחלק מכתה"י, כמו במקבילות: והא לא דמי כללא בתרא לכללא קמא. ראה המשך בהשלמות.

העולם

סנפיר וקשקשת
 הסנפירים הם בליטות גרמיות היוצאות מצד הבטן של הדג, והמשמשים לדג כמשוטטים. לדג סנפירים נוספים – סנפיר חגב, סנפיר השת וסנפיר הזנב, אשר אינם בני תנועה. הקשקשים הם בליטות שטוחות על עור הדג, החופות זו את זו כמעין רעפים, כשקצותיהם פונים לעבר הזנב. יש סוגים מספר של קשקשים הנבדלים זה בצורתם ובמבנה החיבור שלהם לעור הדג, ובמאפיינים אחרים. לדגים מסוימים ישנה התכונה שקשקשיהם מתנוונים ונושרים עם הגיל, וחיבורם אל הגוף רופף. ביניהם רבים מסוגי הטונה (רי' זיהויים להלן).

קשקשת סנפירים

סולתנית
 לא ברור מה מקור השם סולתנית (אם הוא עברי או שאול משפה אחרת) וכן לא נתבררה זהותו של דג זה. יש סבורים שכאן מדובר במין ממשפחת הסרדינאים, המתאפיינים בקשקשים הגדלים עם הגיל (וכן להלן לגבי עפיין).

עפיאן

נראה שמקור השם הוא ביוונית ἰσφύς (אפוייה) או בצורת הרבים ἰσφύσες (אפוייון), והוא שם כללי למיני דגים קטנים.

* טוני"א מן הצרפתית tonine – דג הטונה.

מסורת הש"ס

- א. משנה נדה טא,ב (ושם כל הענין). תוספתא חולין פ"ג כו. ילקי"ש נ"ד תנב.
- ב. תוי"כ ויקרא יא, י. ילקי"ש נ"ד תנב (עד סוף הענין).
- ג. ירושלמי בכורים פ"ב ה"א (ועיי"ש). תוי"כ ויקרא יא, י. ילקי"ש תורה תקלו (כל הסוגיה).
- ד. תוי"כ ויקרא יא, ט.

גדרות

כספתיאס במקבילה: **כטספטיאס** ובחלק מכתה"י מלה זו חסרה. **יש לו קשקשת ויש לו סנפיר** בכתי"מ ועוד: **כל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר**.

אקשקשת קא סמכינן בכתה"י כבמקבילה: **אנן אקשקשת סמכינן**. **ממאי דקשקשת לבושא הוא** בכתי"מ: **מנא ידעינן דקשקשת לבושא הוא**.

ויאדיר יש כתי"י שנוסף בו: לא בא הכתוב אלא להגדיל תורה ולהאדיר. **תאכלו מכל אשר במים** בכתה"י ועוד: **את זה תאכלו מכל אשר במים**.

בסתם... בסתם בכתי"מ כבתוי"כ: **בסתום... בסתום** וכן ברש"י.

לשון

אקונס

יש שסברו כי יש לגרוס כאן (לפי נוסחות אחרות) קוליאס, שהוא הדג הקרוי ביוונית *κολοιός* (קוליאס) שהוא מין דג מאכל *Scomber colias*.

דג הקוליאס (Chub Mackerel - Scomber colias)

דג ימי, הקרוי למיני הטונה. אורכו 40–50 ס"מ. הוא נודד בלהקות גדולות בימים הדרומיים. דגים אלה נכבשים ומעושנים למאכל, וידועים בשם מקרל.

אכספטיאס

יש סבורים שמקור המלה הוא ביוונית *ξφίας* (כסיפיאס), הוא דג חרבר, שאכן ידוע שמשיר מקצת קשקשיו מחוץ למים, והיה נושא לכמה מחלוקות בהלכה.

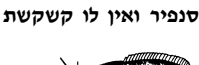
אטונס

כנראה צריך להיות אטונס, או טונס. הוא מן היוונית *θύννος* (טונס) שהוא דג הטונה.

דג הטונה (Bluefin Tuna)

דגי הטונה חיים בעיקר בימים הדרומיים, החמים יותר. לרובם יש צבע כהה בחלק העליון של הגוף, ובטנם בהירה. הגדול שבהם הוא דג הטונה (*Thunnus thynnus*) – Bluefin Tuna) שאורכו 2–4 מטר ומשקלו מגיע עד ל-600 ק"ג. הם משמשים בכל העולם כדגי מאכל.

שפמנון areal airal

שריון קשקשים

חייל רומי לבוש שריון העשוי רשת, שאלה מוצמדים קשקשי מתכת, כדי להגן על לבשו עם יכולת של תנועה קלה וגמישות.

הדגים הקרויים **אקונס**, **אפונס**, **כספתיאס**, **ואכספטיאס**, **ואטונס** – הרי זה מותר. **תנן התם** [שנינו שם] **במשנה במסכת נדה: כל שיש לו קשקשת ודאי יש לו סנפיר, ויש שיש לו סנפיר ואין לו קשקשת. יש לו קשקשת ויש לו סנפיר** – הרי זה דג טהור, יש לו סנפיר ואין לו קשקשת – **דג טמא**. ושואלים:

מכדי [הואיל] **ורק על קשקשת קא סמכינן** [אנו סומכים] להכשיר דג שבא לפנינו, שהרי כל שיש לו קשקשת ודאי יש לו סנפיר, אבל סנפיר לבד יש גם בדג טמא, אם כן **ליכתוב רחמנא** [שתכתוב התורה] **קשקשת כסימן טהרה, ולא ליכתוב** [ושלא תכתוב] **סנפיר כלל!** ומשיבים: **אי כתב רחמנא** [אילו היתה כותבת התורה] **קשקשת ולא כתב** [ולא היתה כותבת] **סנפיר, הוה אמינא** [הייתי אומר]: **מאי** [מה פירוש] **קשקשת? לא אותם קשקשים** הקבועים בו, אלא **סנפיר** שהוא שט בו, והייתי מכשיר אפילו דג טמא, לכן **כתב רחמנא** [כתבה התורה] **סנפיר וקשקשת, כדי שלא יבאו** לידי טעות. ושואלים: **והשתא דכתב רחמנא** [והרי גם עכשיו שכתבה התורה] **סנפיר וקשקשת, ממאי** [ממה, מנין] **אנו יודעים שקשקשת לבושא** [לבוש] **הדג הוא, ולא מה** שהוא שט בו – **ממה דכתבי**

[שנאמר] **במקום אחר: "ושריון קשקשים הוא לבוש"** (שמואל א יז, ה); **ואם כן חזרת השאלה: וליכתוב רחמנא** [ושכתוב התורה] **רק קשקשת, ולא ליכתוב** [ושלא תכתוב] **סנפיר, שהרי אנו יודעים** מהי קשקשת, ואין חשש שנבוא לידי טעות, לומר שקשקשת היא סנפיר! **אמר ר' אבהו, וכן תנא דבי** [שנה] **החכם מביית מדרשו של ר' ישמעאל: רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל, לפיכך הרבה להם תורה, שנאמר: "ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר"** (ישעיהו מב, כא), והרחיב גם במקום שניתן היה לכאורה לצמצם.

א **ובענין הדגים הטהורים והטמאים, תנו רבנן** [שנו חכמים], **נאמר: "את זה תאכלו מכל אשר במים כל אשר לו סנפיר וקשקשת"** (ויקרא יא, ט), **ואחר כך נאמר: "וכל אשר אין לו סנפיר וקשקשת... לא תאכלו"** (שם י-יא). **ויש לשאול: מדוע הוצרכנו לשניהם? והרי ממשמע שנאמר: אכול את שיש לו סנפיר וקשקשת, שומע אני ממילא: אל תאכל את שאין לו, וממשמע שנאמר: אל תאכל את שאין לו סנפיר וקשקשת, שומע אני: אכול את שיש לו, ולמה שנאן? לעבור עליו, על אכילת דג טמא, באיסור עשה ואיסור לא תעשה. ודנים במקרים בהם מותר לאכול דגים או שאר שרצי מים. נאמר: "את זה תאכלו מכל אשר במים, כל אשר לו סנפיר וקשקשת במים ובנחלים אותם תאכלו"** (שם ט), **ויש לשאול: "את זה תאכלו מכל אשר במים" מה תלמוד לומר? מה בא ללמד? ומסבירים: שלולא כתוב זה יכול היית לומר: הואיל והתיר הכתוב בפתוק אחד שרצי מים (שאיין להם סנפיר וקשקשת) במפורש, והתיר אותם בפתוק אחר בסתם, שלא בצורה מפורשת (וכפי**

אקונס ואפונס כספתיאס ואכספטיאס – כולן לשון פרסי הן. תנן התם – **נמסכת נדה [נא,ג], אקשקשת סמכינן** – דהא אינה גלגל סנפיר, כדמי תנא. ולאספיר לא סמכינן, דהא דג טמא נמי יש לו סנפיר. הוה אמינא – קשקשת הוא הפורת צהן, ואפי לאספירי דג טמא – כתב [רחמנא] תרוייהו, למימרא דעל כרתך מד מינייהו הוי הוה, דקצועין צו. ופרכינן: והשתא דכתיבי תרוייהו מנלן דקשקשת לבושא הוא – דמפרש תנא דמתניתין: קשקשין אלו הקבועין בו – על כרתך מהאי קרא מישמעט: **"ושריון קשקשים"** וגו'. וכיון דפשיטא לן דקשקשת הוא לבושא – ליכתוב קשקשת לחוד, דהא עלה סמכינן. והשתא ליכא למימר: הוה אמינא מאי קשקשת סנפיר! כל אשר לו סנפיר וקשקשת במים אותם תאכלו – **"אותם"**, משמע מיעוטא, הא אס אין לו – לא תאכלו. ולאו הנה מכלל עשה – עשה. תאכלו מכל אשר במים מה תלמוד לומר – והא מ"אותם תאכלו" דסיפיה דקרא נפקא לן המירא ציש לו, ואיסור עשה צאין לו, ו"תאכלו" קמא למאי אתא? ליכתוב: מכל אשר נמיס כל אשר לו וגו'! שיכול וכו' – ואי קשא: **"תאכלו"** דרישא הוה ליה למישנן לגופיה, ובתרא לדרשא, דכל אורחא דדרשא הכי הוא! אס כן תו לא משכתת מידי למידרש מ"תאכלו" דסיפא, דהא דרשא דדרשינן מהאי נסמוך לא משמעט מיניה. הואיל והתיר – שרץ המים גלגל סימני טהרה צשני מקראות, אחד סמוס ואחד מפורש, כדמפרש להו לקמיה, והוה אמינא לימד סמוס מן המפורש.

א **תנו רבנן, יממשמע שנאמר: אכול את שיש לו** – **שומע אני: אל תאכל את שאין לו; וממשמע שנאמר: אל תאכל את שאין לו** – **שומע אני: אכול את שיש לו, ולמה שנאן? לעבור עליו בעשה ולא תעשה**. **י"תאכלו מכל אשר במים" מה תלמוד לומר? שיכול, הואיל והתיר במפורש והתיר בסתם; מה פשהתיר במפורש** –

לחכמים? וכן לעיל (חולין טג,ב) דתניא שאין במיני דגים טמאים אלא שבע מאות – מנין היה להם, שהתירו בכך את השאר? וליכא למימר: מאדם שקרא להם שמות קים להו הכי, שמסר לדורות כך שהם טמאין, שכן הוא הכיר את כולם. דהא לא משמע במקרא שקרא שמות אלא לבהמות ולעופות. שאף על פי שידע שמו של הקדוש ברוך הוא כדדרשינן (במדבר רבה בראשית פי"ז): **אני ה' (הוא) שקרא לי אדם הראשון, בדגים מיהא לא אשכחן! ויש לומר: מ"כ כל אשר יקרא לו האדם" יש לרבות אפילו דגים, ואיכא למימר דמאדם קים להו. ואם תמצא לומר שלא קרא להם שמות, יש לומר דהכי קים להו הלכה למשה מסיני.**

הוה אמינא מאי קשקשת סנפיר – בפרק קמא (חולין כב,ב סוף דבור המתחיל איצטריך) פירשתי דלא שייך כאן לאקשווי: וכי איצטריך קרא לכתוב כדי שלא נטעה; כדפריך התם גבי "איצטריך קרא למעוטי ספיא". **יגדיל** תורה ויאדיר – הרבה אמר לנו טעמים לידע מהו קשקשת.

הואיל והתיר במפורש והתיר בסתם וכו' שני כתובים מובאים להלן, מהם למדים בדרך הדיוק להתיר את שאין לו סנפיר וקשקשת במים שבכלים, האחד הוא המכשיר את שיש לו סנפיר וקשקשת בימים ובנחלים, והשני – האוסר את שאין לו סנפיר וקשקשת בימים ובנחלים. ועל אחד מהם נאמר שהתיר בכלים במפורש, ועל האחר שהתיר בסתם (בסתום). ולהלן (א,טז) תרון הנגמרא מה נחשב המפורש ומה הסתום. ור"א פירש כי "התיר במפורש" מתייחס לשניהם, שבשניהם מפורש "בימים ובנחלים" ומשם דייקנו להיות בכלים. ו"התיר בסתם" הוא הכתוב "את זה תאכלו מכל אשר במים", שהוא מתיר בסתם כל אשר במים.

אורה ההלכה **כל שיש לו קשקשת וכו'** כל שיש לו קשקשת – יש לו סנפיר, ויש שיש לו סנפיר ואין לו קשקשת. לפיכך, מצא חתיכת דג שיש לו קשקשת – אין צריך לחזור אחר סנפיר. מצא לו סנפיר – לא יאכלנו עד שידע שיש לו קשקשת. על פי הברייתא. (רמב"ם ספר קדושה הלכות מאכלות אסורות פ"א הכ"ד. שו"ע י"ד פג, ג).

לעבור עליו בעשה ולא תעשה האוכל כוית מדג טמא – לוקח, שעבר על לא תעשה, שנאמר: **"ישקץ יהיו לכם מבשרם לא תאכלו"**, ועבר על עשה, שנאמר: **"כל אשר לו סנפיר וקשקשת תאכלו"** – מכאן שמי שאין לו סנפיר וקשקשת לא יאכל. כברייתא. (רמב"ם שם פ"ב ה"ד).

תאכלו מכל אשר במים שרצים הגדלים במים (או בשאר משקים) שבכלים, וכן בבורות שיחין ומערות, שהמים שבהם אינם נובעים, ושאיין להם מוצא – מותרים, אף על פי שיש להם סנפיר וקשקשת. לפיכך שוחה ושותה מהם, ואינו חושש לשרצים שבהם אם יודמנו לתוך פיו (כל שאין לחשוש שפרשו מהם וחזור לתוכם, ראה להלן א,טז). כברייתא, וכפירוש הגמרא להלן. (רמב"ם שם הי"ח. שו"ע י"ד פד, א).

מה כשהתיר במפורש לא התיר — נלג סנפיר וקשקשת, אלא שקלים הגדלים נמים שבכלים, כגון מולעים שנהן. ולקמן מפרש מנא לן דמישמו. אף כשהתיר כו' לא התיר אלא בכלים — אצל כל שאר מימות, כגון מרליץ ונעליץ שהן נוצעין, ודומין לימים ונחלים האמורין צפרשה, או צרות שיחין ומערות שאין דומין להם, שאין נוצעין

— לא התיר בהן נלג סנפיר וקשקשת. מניין להתיר בורות שיחין ומערות — שאינו נמנע לשחות עם התולעים שבהם, והאיל ואין דומין לימים ונחלים שהסימנין אמורין בהן? תלמוד לומר תאכלו מכל אשר אשר במים — ומ"תאכלו" דסיפא לא מני למדרש המירא אלא איסורא, דהא "אותם תאכלו" כתיב, וקאי אסנפיר וקשקשת. אצל מ"תאכלו" קמא מני למדרש צנפי נפשה, וסנפיר וקשקשת אימם ונחלים דסיפא קאי. והכי קאמר: תאכלו מכל אשר נמים אפילו נלג סימנין, וכגון צשאר מימות שאין ימים ונחלים; כל אשר לו סנפיר וקשקשת [צמיס] — צמיס ונחלים אותם תאכלו, ולא נלג סנפיר וקשקשת, דצמיס ונחלים צעי סימנין. היכן התיר בכלים — מאיזה מקרא אתה למד? בימים ובנחלים הוא — דכתנתי לך "אותם" למעוטי מי שאין לו, הא בכלים — אף על גב דלית ליה אכול. ואימא בכלים אף על גב דאית ליה לא תיכול — דהא גבי המירא כתיב, ומשמע דמהמירא ממעט להו, דהכי משמע: צמיס ונחלים הוא דתאכלס, אצל נחלים לא תאכלס! לא סלקא דעתך — דהא גבי איסורא דאל תאכלו את אשר אין לו — כתיב נמי ימים ונחלים למעוטי

כלים, והכא על כרחך מאיסורא ממעט להו. הלכך, על כרחך ישא נמי, כי כתיב ימים ונחלים ולא כלים — מאיסורא ממעט להו, ו"אותם תאכלו" דמעטט — אמי שאין לו קאי, והכי קאמר: ימים ונחלים הוא דאותם תאכלו, ולא מי שאין לו, אצל כלים — אפילו אין לו אכול. והיינו שני מקראות סמוס ומפורש דלעיל, שהותרו צהס כלים. ולקמן צעי הי קרי סמוס והי קרי מפורש. ואימא במים כלל — דכל שרץ המיס צעין סימנין. חריצין ונעליץ לא — וכל שכן צרות, ולמה לי "תאכלו מכל אשר נמים" לאתויי צרות להיתירא? במים חזר וכלל — תרי "צמיס" כתיב גבי הדדי: "מכל אשר נמים" — כל אשר לו סנפיר וקשקשת צמיס".

תוספות

אימא בכלים אף על גב דאית ליה לא תיכול — ואם תאמר: אם כן, "את זה תאכלו" מאי אהני ליה? יש לומר, שלא תאמר: מה הפרט מפורש מים נובעין, ונאסור בורות שיחין ומערות, דדרשינן לאיסורא — כתב רחמנא "ותאכלו", למימר: מה הפרט מפורש גדלים על גבי קרקע, להתיר יש לו בורות שיחין ומערות, כימים ונחלים. והא דקאמר בסמוך איפכא, היינו למאי דרשינן להתירא.

לא סלקא דעתך דכתיב כל אשר אין לו סנפיר וקשקשת — תימה: מאי ראייה היא זו? אימא דהאי קרא בתרא קאי אדיוקא דבימים ובנחלים כי לית ליה לא תיכול, הא אית ליה אכול, אבל בכלים — אף על גב דאית ליה לא תיכול. ותהוי השתא קרא קמא כפשטיה, דמה ראיית דתימא קרא קמא אדיוקא, וקרא בתרא כפשטיה? ויש לומר: דבקרא קמא אין לחוש אי קאי אדיוקא, משום דכתיב ביה "אותם תאכלו", דמשמע: אותם ולא אחרים, והרי הוא כמו שכתוב בהדיא ולא אחרים. ואם תאמר: והיכי משמע מהאי קרא דשרי בכלים? אימא: למעוטי מלאו אתא, כלומר: בכלים ליכא לאו, אבל עשה מיהא איכא, כדמוכח קרא קמא אפילו ביש לו! ויש לומר: דבהאי קרא בתרא לא כתיב לאו. והכי כתיב: "יוכל אשר אין לו סנפיר וקשקשת בימים ובנחלים מכל שרץ המים ומכל נפש החיה אשר במים שקץ הם לכם", ובאידיך קרא דבתריה הוא דכתיב הלאו: "ושקץ יהיו לכם מבשרם לא תאכלו". ועוד, דאין זה סברא שיהא בכלים חמורים כימים ונחלים, דביש להם סנפיר וקשקשת נמי אסירי, ובאין להם סנפיר וקשקשת קילי טפי, דליכא בהו אלא עשה. והאי שינויא בתרא ניחא טפי, דלמה ליה להתיר בכלים מקרא דיש לו? לישתוק ביה מימים ונחלים, ואנא ידענא היתר כלי מקרא דאין לו. וצריך לומר, דהוה אמינא דקרא דאין לו אתא למעוטי כלי מלאו אבל עשה איכא, ויש לו — אפילו בכלים נמי שרו. להכי איצטריך קרא קמא, למשרי כלים לגמרי אף על גב דאין לו.

עיונים

לא התיר אלא בכלים... מנין לרבות בורות שיחין ומערות כלומר, ממה שהוכיח הכתוב באיסור שרצי המים "בימים ובנחלים", ומשם למדנו (כמבואר להלן) שדווקא במים אלו אוסר הכתוב כל שאין לו סנפיר וקשקשת, ולא במים שבכלים — משם אתה למד לכאורה, שיש לאסור את אלו המצויים במי בורות שיחין ומערות, שהרי הם דומים לימים ונחלים, שהם מים המצויים על הקרקע, לכך הוצרך הכתוב "את זה תאכלו מכל אשר במים" להתירם.

דכתיב את זה תאכלו מכל אשר במים וגו' הדרשה כאן אינה מן מלים "את זה תאכלו מכל אשר במים", שהרי זה עתה נאמר שהוא נדרש לרבות מי בורות שיחין ומערות. אלא, כמו במקומות רבים בגמרא, עיקר הדרשה היא מהמשך הכתוב "כל אשר לו סנפיר וקשקשת במים בימים ובנחלים אותם תאכלו", והוא נרמז ב"וגו".

אימא בכלים אף על גב דאית ליה לא תיכול ואפשרות זו עדיפה לכאורה, שהרי עיקרו של הכתוב בא להתיר את זה שיש לו סנפיר וקשקשת בימים ובנחלים, ומכאן אתה מדייק לאסור אותו בכלים. ואילו לפי האפשרות הראשונה, הדייק אינו מן הכתוב עצמו, אלא מדיוקו של הכתוב, כאילו נאמר: בימים ובנחלים אותם תאכלו — ולא את אלו שאין להם סנפיר וקשקשת, ומכאן מוסיפים ומדייקים: אבל בכלים תאכלו גם את אלה שאין סנפיר וקשקשת (ראה רש"י).

לא סלקא דעתך דכתיב וכל אשר אין לו סנפיר וקשקשת וכו' ודיוק זה מתאים

לא התיר אלא את אלה שנמצאים במים שבכלים, כמבואר להלן, אף כשהתיר בסתם — לא התיר אלא בכלים. ואם כן מניין לרבות ולהתיר גם בורות שיחין (חפירות מאורכות) ומערות, ששוחה ושותה מהן מים, ואינו נמנע מלשתותם עם השרצים שבתוכם? תלמוד לומר "תאכלו מכל אשר במים", להתיר גם אלו

שבבורות שיחין ומערות. ואומרים: היכן התיר בכלים? דכתיב [שנאמר]: "את זה תאכלו מכל אשר במים כל אשר לו סנפיר וקשקשת במים בימים ובנחלים אותם תאכלו" (שם), ודי היה לומר: "בימים", ומדוע נאמר "בימים ובנחלים"? לומר: דווקא בימים ובנחלים הוא דכי אית ליה [שכאשר יש לו] סנפיר וקשקשת אכול אותו, דלית ליה לא תיכול [שאינו לו סנפיר וקשקשת אל תאכל] אותו, הא [אבל] זה שנמצא במים שבכלים — אף על גב דלית ליה [אף על פי שאין לו] סנפיר וקשקשת אכול. ושואלים, אימא [אמור] ודייק להיפך: דווקא בימים ובנחלים — אם יש לו סנפיר וקשקשת תאכל, אבל בכלים — אף על גב דאית ליה [אף על פי שיש לו] סימנים אלה לא תיכול [אל תאכל]! ודוחים: לא סלקא דעתך [לא יעלה על דעתך] לומר כן, דכתיב [שהרי אמרו] בהמשך: "וכל אשר אין לו סנפיר וקשקשת בימים ובנחלים מכל שרץ המים וכו' לא תאכלו" (שם י' יא), לומר: בימים ובנחלים הוא דלית ליה לא תיכול [שאינו לו סנפיר וקשקשת אל תאכל]. הא [אבל] בכלים — אף על

גב דלית ליה [אף על פי שאין לו] סימנים אלה אכול. ושואלים: ומדוע הוצרכנו לכתוב "תאכלו מכל אשר במים" להתיר שרצי מים שבבורות שיחין ומערות? ואימא [אמור] ודרוש כך: "את זה תאכלו מכל אשר במים כל אשר לו סנפיר וקשקשת במים ובנחלים", "את זה תאכלו מכל אשר במים" — הרי זה כלל, "בימים ובנחלים" — פרט, כלל ופרט — אין בכלל אלא מה שבפרט, בימים ונחלים — אין [כן], אכול רק את שיש לו סנפיר וקשקשת, אבל בכל מים אחרים, כגון אלו המצויים בנעליץ וחריצין, בברכות ותעלות, וכן בבורות שיחין ומערות — לא נאמרה מצוה זו, אלא מותר אתה לאכול גם את אלו שאין להם סנפיר וקשקשת! ומשיבטי: מה שנאמר שוב "בימים" בפסוק זה, לפני "בימים ובנחלים" — חזר וכלל, ויש כאן כלל ("מים") ופרט ("בימים ובנחלים") וכלל ("מים"), ולפי כללי מדרש ההלכה, בכלל ופרט וכלל — לא רק הפרט המפורש נאסר, אלא כל שהוא כעין הפרט, ואם כן כל מים שנמצאים בקרקע בכלל זה, משום כך הוצרך הכתוב "תאכלו מכל אשר במים" — כדי להתיר את אלה הנמצאים בבורות שיחין ומערות (ולא בנעליץ וחריצין). ושואלים: וכיצד אתה דורש פסוק זה בדרך כלל ופרט וכלל? והלא הני תרי כללי דסמיכי גהדרדי נינהו [אלה שני כללים שסמוכים זה לזה הם], ש"בימים" השני נאמר גם כן לפני הפרט "בימים ובנחלים", ואם יש כאן כלל וכלל ופרט! **אתה מוצא שני כללות הסמוכין זה לזה, אם יש פרט סמוך להם** —

וקרא בתרא כפשטיה? ויש לומר: דבקרא קמא אין לחוש אי קאי אדיוקא, משום דכתיב ביה "אותם תאכלו", דמשמע: אותם ולא אחרים, והרי הוא כמו שכתוב בהדיא ולא אחרים. ואם תאמר: והיכי משמע מהאי קרא דשרי בכלים? אימא: למעוטי מלאו אתא, כלומר: בכלים ליכא לאו, אבל עשה מיהא איכא, כדמוכח קרא קמא אפילו ביש לו! ויש לומר: דבהאי קרא בתרא לא כתיב לאו. והכי כתיב: "יוכל אשר אין לו סנפיר וקשקשת בימים ובנחלים מכל שרץ המים ומכל נפש החיה אשר במים שקץ הם לכם", ובאידיך קרא דבתריה הוא דכתיב הלאו: "ושקץ יהיו לכם מבשרם לא תאכלו". ועוד, דאין זה סברא שיהא בכלים חמורים כימים ונחלים, דביש להם סנפיר וקשקשת נמי אסירי, ובאין להם סנפיר וקשקשת קילי טפי, דליכא בהו אלא עשה. והאי שינויא בתרא ניחא טפי, דלמה ליה להתיר בכלים מקרא דיש לו? לישתוק ביה מימים ונחלים, ואנא ידענא היתר כלי מקרא דאין לו. וצריך לומר, דהוה אמינא דקרא דאין לו אתא למעוטי כלי מלאו אבל עשה איכא, ויש לו — אפילו בכלים נמי שרו. להכי איצטריך קרא קמא, למשרי כלים לגמרי אף על גב דאין לו.

לעיקרו של פסוק זה, שהוא בא לאסור, לומר: דווקא בימים ובנחלים אסור זה שאין לו סנפיר וקשקשת, אבל בכלים — מותר. ותמיהו בתוספות ועוד: ומה ראייה היא זו? הרי על כרחך, נוקט אתה לדייק באחד הפסוקים מתוך פשוט, ובאחד מתוך דיוק. ואם כן, מדוע לא נדייק בכתוב הראשון מפשוט: בימים ובנחלים תאכלו את זה שיש לו סנפיר וקשקשת — אבל בכלים לא תאכלו את שיש לו סנפיר וקשקשת. ובכתוב השני נדייק מן הדיוק, כאילו נאמר: בימים ובנחלים הוא שלא תאכל את זה שאין לו סנפיר וקשקשת, אבל את זה שיש לו סנפיר וקשקשת תאכל, ומכאן נוסף ונדייק: אבל בכלים — אפילו זה שיש לו סנפיר וקשקשת לא תאכל! ותירצו כי "אותם תאכלו" שנאמר בכתוב הראשון אינו דיוק, אלא כאילו נאמר במפורש: אל תאכלו את אלו שאין להם סנפיר וקשקשת. וכן ציין רמב"ן לברייתא לעיל, שם נאמר שפסוק זה בא למדנו איסור, לעבור על האוכל שרץ המים באיסור עשה.

נעיצין וחריצין לא נעיצין הן בריכות רחבות של מים, וחריצין — תעלות מים, אריכות וצרות (רש"י להלן סזא). והכוונה כאן שאפילו בנעיצין וחריצין, שדומים ביותר לימים ונחלים — שהמים שבהם נובעים, או שהמים אינם עצורים בהם ככלים, אלא זורמים בהם (כך מתבאר מהמשך הסוגיה) — כשרים היצורים שבהם, למרות שאין להם סנפיר וקשקשת, וכל שכן מי בורות שיחין ומערות, שדומים פחות מהם לימים ונחלים (רש"י).

מסורת הש"ס
ה. (הביטוי) משנה ב"ק נב.
ו. ב"ק סד, שבועות ה,א.
זבחים מד,ב. בכורות טא,א.
ילק"ש תורה תקלו. שם תשנה.

גרסות

היכן התיר בכלים דכתיב את זה תאכלו וגו' בכתי"מ ועוד: היכן התיר בכלים דכתיב את זה תאכלו מכל אשר במים כל אשר לו סנפיר וקשקשת במים בימים ובנחלים אותם תאכלו. אימא בכלים אף על גב יש בכתי"י: ואימא בימים ובנחלים כי אית ליה אכול וכי לית ליה לא תיכול הא בכלים אף על גב.

נעיצין וחריצין לא בכתי"מ: מידי אחרינא לא וברוב כתי"י: חריצין ונעיצין לא.

בורות שיחין ומערות

ההבדל בין אלה הוא שהבור הוא צר ועגול, השיח — ארוך וצר, והמערה היא כעין בור שיש לו תיקרה, וכפי הנראה בצויר זה.

